

FOGOM A KEZÉT, ÉS EGYÜTT EMELKEDÜNK – TANULMÁNYOK ÉS INTERJÚK A ROMA INTEGRÁCIÓRÓL, SZERKESZTETTE: GERE BEN FERENC – LUKÁCS ÁGNES. JTMR FALUDI FERENC AKADÉMIA, BUDAPEST, 2013

**Németh Zsuzsa:
Honnan, hogyan és hová?**

Az interjúkat és tanulmányokat közreadó könyv szerzői nagy részben olyan fiatal kutatók, akik a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Karának (PPKE BTK) Szociológiai Intézetében szereztek szociológus diplomát, és egyetemi tanulmányaik során is foglalkoztak a magyarországi cigányság helyzetével. A tanulmányok egyetemi terepmunka írásos termékei vagy éppen diplomamunkák, melyek a FIVÉSZ-műhelyben¹ formálódtak nyilvánosságot érdemlő tanulmányokká. A könyv bemutatja a romák vallásosságának formáit, valamint a megtérés életvitel-módosító hatását. A műhely és a kötet szemléleti alapja az, hogy a roma-kérdés nem csupán emberjogi, hanem emberbaráti, felebaráti kérdés is. A kötettel a FIVÉSZ-műhely bekapcsolódik a romákkal foglalkozó társadalomtudományi diskurzushoz, azzal a felütéssel, hogy a romák társadalmi integrációját és dezintegrációját Magyarország és az egész közép-európai térség egyik legfeszítőbb társadalmi problémájának tartják.

Az előszót öt fejezet követi, melyek műfajukat tekintve eltérnek egymástól. Az első és a negyedik fejezetekben izgalmas inter-

júkat olvashatunk. Az első fejezetben a romaügy két különböző (a katolikus, illetve a református) egyházhoz tartozó jeles személyiségével készült interjúkat találjuk. A negyedik fejezetben négy „kiemelkedő” romával, két egyetemi hallgatóval, egy édesanyával és egy zenésszel készült interjú olvasható. A második és a harmadik fejezet négy-négy tanulmányt tartalmaz. A második fejezet a kiemelkedés témakörét járja körül: a *honnan, hogyan és hová* kérdéseket. A harmadik fejezet helyzetképet kíván adni a cigány fiatalok különböző rétegeiről. Az ötödik fejezet műfaját tekintve könyvismertetés, amely a *Nagy Attila és Péterfi Rita* szerkesztésében, *Híd-szerepek* címmel 2008-ban megjelent tanulmánykötetet mutatja be.

A kötet első interjúalánya *Hofber József* jezsuita szerzetes, aki szociális segítőmunkája során került kapcsolatba a cigánysággal, és később olyan működési területet választott magának, ahol hátrányos helyzetű családokkal és gyermekekkel foglalkozhatott. Szociális területről indulva építette ki pasztorációs tevékenységét a romák között. Ahogy változtak a helyszínek, úgy ismert meg egyre több közösséget, és egyre inkább felismerte a roma közösségek prob-

¹ FIVÉSZ – a Fialat Vallás- és Értékszociológusok körének műhelye a magyar jezsuiták Faludi Ferenc Akadémiájának keretében a józsefvárosi Párbeszéd Házában működik 1999 óta.

lémait. A felemelkedés lehetőségét keresve több településen képzést szervezett a felnőtteknek. Ebből fejlődött ki mára a *Lehetőségek Iskolája*, mely egyéni tanrendben nyújt képzést azoknak a felnőtteknek, akiknek hiányzik az általános iskolai végzettségük, hogy azt megszerezve, szakmát tanulhassanak.

Hofher József tagja volt annak a csoportnak, amely létrehozta a különböző történelmi egyházakhoz tartozó egyetemi roma szakkollégiumi hálózatot, és 2011 szeptemberétől az induló budapesti Jezsuita Roma

Szakkollégium lelki vezetője mind a mai napig. Abban bízik, hogy az iskolázottság révén kiemelkedő roma fiatalok olyan értelmiségivé válnak, akik mintául szolgálnak, motiválják a felnövő generációkat. A szakkollégium célja, hogy a kollégiumban élő roma fiatalok támogatást kapjanak tanulmányaik sikeres befejezéséhez. Ugyanakkor a szakkollégium egy műhely is, ahol megismerhetik egymás kultúráját, és egységesebben gondolkodhatnak saját sorsukról. A tudás, a szakma elsajátítása mellett a jezsuita szerzetes biztosítja azt a lelki, spirituális dimenziót, mely által ez a kollégium más, mint egy világi szakkollégium. A kollégiumba kerüléshez nem feltétel a vallásgyakorlás, de a bent lakóknak el kell fogadniuk a kollégium szellemiségét.

A jezsuita szerzetes egyik oldalról a változás lehetőségét a cigányság iskolai végzettségének emelkedésében, s ehhez kapcsolódóan a munkavállalásban látja. Másfelől a nem roma többség megnyerését szeretné, hogy előítélet-mentesen, pozitív

a tudás, a szakma elsajátítása mellett a jezsuita szerzetes biztosítja azt a lelki, spirituális dimenziót, mely által ez a kollégium más, mint egy világi szakkollégium

szemlélettel közelítsenek a cigányság felé. A párbeszéd segítése számára misszió, mert a jelenlegi feszültségeknek, ahogy fogalmaz: „*beláthatatlan következményei*” lehetnek. Ebben az összefüggésben értelmezhető a kötet címe is, mely *Hofher József* kifejezése. Az együtt emelkedés kiindulópontja a szolidaritás lehet, ami pedig a többség és a kisebbség kölcsönös egymás-megismerésén és megértésén nyugodhat.

A második interjúalany *Landauer Attila*, kisebbségkutató, a Református Egyház cigánymissziós referense, aki az

egyházak cigánymissziós törekvéseinek legkorábbi nyomait, valamint az egyházi iskolákban a múltban tanulmányokat folytató cigányokat kutatta.

Landauer Attila a református roma szakkollégiumban tevékenykedik Debrecenben.² Szakkollégiumi tevékenységének része a cigánisztikai tanegységek kialakítása és oktatása a kollégiumban.

A második fejezetben található tanulmányok három fiatal szociológus munkái. *Lukács-Németh Alexandra* tanulmányában az alapfogalmakkal foglalkozik, hiszen újra és újra felvetődő kérdés a cigány kisebbség kutatásában, hogy kik ők, hogyan azonosíthatók, miféle adatok érvényesek rájuk vonatkozóan.

Lukács Ágnes tanulmányában a roma diplomások kiemelkedésének útjait vizsgálja. Munkájának újszerűsége a vallásos motívumok szerepének vizsgálatában áll. A felemelkedés ismert tényezői között interjúi tanúsága szerint a pedagógusoknak kulcsszerepe lehet a cigány tanulók iskolai pályafutásában.

² Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat – tagjai a jezsuita szakkollégium Budapesten, a görög katolikus Miskolcon, az evangélikus Nyíregyházán és a református Debrecenben.

A roma vallási közösségekben folytatott kutatásai arra világítottak rá, hogy a megtérés cselekvő attitűdöt eredményez a megtért személyeknél. A roma misszióknak pozitív szerepe van a romák társadalmi beilleszkedésében.

Lukács Ágnes e fejezetben közölt másik tanulmánya is a vallásosság szerepét helyezi középpontba. Egy peremvidéken, cigány közösségben működő baptista gyülekezet életét mutatja be egy ünnep leírásán keresztül.

Péceli Melinda, a fejezet záró tanulmányának szerzője, *Lukács Ágnes*hez hasonlóan, a vallási közösséget a cigányintegráció egyik lehetséges terepének tekinti. Tanulmányának célja az, hogy olyan integrációs történeteket, utakat tárjon fel, melyek a növekvő feszültségek ellenére a sikeres együttműködést és a békés együttélést példázzák.

A kötet harmadik fejezetében a roma integráció tényezői közül a tanulmányok a területi elkülönülés, az iskolai előrehaladás és a támogató programok szerepét vizsgálják.

Morauszki András tanulmánya az iskolai szegregációval foglalkozik. A szegregációban a lakóhely, a társadalmi háttér és a képességek alapján zajló szelekció a jelentősebb tényező, de nem elhanyagolható az etnikai alapú szegregáció sem. A kompetenciaeredmények vizsgálata rámutatott arra, hogy a romák által nagyobb arányban látogatott iskolák eredményeinek elmaradása részben visszavezethető a kompetenciamérés során azonosított társadalmi-gazdasági, motivációs, infrastrukturális és egyéb tényezőkre. A továbbtanulásban jelentős szerepet játszik a motiváltságon túl a szövegértési kompetencia, valamint a településtípus is. Ez azt jelenti, hogy nagyobb te-

lepüléseken a továbbtanulásnál nagyobb a gimnázium vonzereje. A szerző szerint ahhoz, hogy a roma tanulók tanulmányaik révén kiemelkedhessenek, szükségük van kompetenciáik, elsősorban a szövegértés fejlesztésére, önmagában ez azonban még nem elégséges.

A roma misszióknak pozitív szerepe van a romák társadalmi beilleszkedésében

Lukács-Németh Alexandra tanulmánya a roma fiatalok életminőségét mutatja be a 2008-as ifjúságkutatás másodelemzésével. Dolgozatában a hazai 15–

29 éves roma és nem roma fiatalok társadalmi jellemzőit, életminőségbeli különbségeit tárta fel. A 15–29 év közötti roma fiatalok jóval magasabb arányban élnek párkapcsolatban vagy házasságban, mint a nem roma fiatalok, és negyvenhárom százalékuknak már van legalább egy gyermeke. Lakásaik a települések olcsó lakáspiaci övezeteire koncentrálnak, egyharmaduk olyan családban él, ahol egyetlen személy sem dolgozik. A szerző súlyos problémaként jelzi azt, hogy a roma fiatalok negyede vesz részt csupán valamilyen oktatásban, míg az ugyanilyen korosztályú nem roma fiataloknak közel a fele. Egyötödük munkanélküli; aki dolgozik, az is olyan munkakörben, ahol alacsony iskolai végzettség is elegendő. A felsőoktatásban tanulók, a diplomások aránya is rendkívül alacsony a roma fiatalok körében. Az internetet, számítógépet használók és a sajtótermékeket olvasók aránya jelentősen elmarad a mintába került nem roma fiatalokétól. Azt is fontos megjegyezni, hogy a roma fiatalok is rosszabbnak érzik az életkörülményeiket nem roma kortársaikhoz képest. Leginkább munkavállalási lehetőségeikkel és anyagi helyzetükkel elégedetlenek. „Közel nyolcvan százalékuk alsó, illetve alsó középosztályba tartozónak érzi magát.” (222. o.)

Takács Veronika tanulmányának témája a Romaveritas Alapítvány szerepvállalásának elemzése és a Romaveritas-program hatásának vizsgálata. Az alapítványt 1998-ban hozták létre azzal a céllal, hogy a felsőoktatásban tanuló roma fiatalokat támogassa, és a munkaerőpiachoz alkalmazkodó tudást közvetítsen szabadegyetemi formában. A tanulmány a statisztikai adatok és a kérdőívek elemzése mellett életútinterjúkra támaszkodva mutatja be a programnak az egyénre és a csoportra kifejtett hatását.

A program lényegi eleme a roma identitás vállalása, ezért a programra csak a helyi cigány kisebbségi önkormányzat ajánlólevelével lehet kapcsolódni. Alapcélkitűzése, hogy olyan roma szakemberek képzését támogassa, akik a kormányzati munkában és a közigazgatásban a kisebbségi ügyekkel kapcsolatos feladatokat a romák iránti elkötelezettséggel tudják ellátni. A kutatás rávilágít arra, hogy a Romaveritas-programmal kapcsolatba került diákok túlnyomó többsége elsőgenerációs értelmiségi. A továbbtanulás során felülreprezentáltak a szociális szakok, és hiányoznak olyan szakmák, mint az orvos vagy a mérnök. A Romaveritas-program legnagyobb eredményeként emeli ki a szerző a roma közösségi tudat megerősödését, és azt, hogy a roma fiatalok elfogadják és vállalják származásukat, kigyógyulnak a diszkrimináció okozta lelki sérülésekből, és képesek levetni az erős kisebbségi érzést.

A fejezet végén *Lukács Ágnes* szemelvényeket közöl a Jezsuita Roma Szakkollégium hallgatóival készült interjúkból.

A kötet negyedik fejezete a korábbi hátrányos helyzetből kiemelkedő romákkal

készült interjúkat adja közre. Három interjú tipikusan sikeresnek induló roma fiatalal készült, a negyedik egy édesanya életútját meséli el, aki erdőszéli putriból indult, és ma egy rendezett vidéki házban él, konyhakerttel és baromfiudvarral. Számmomra ez az interjú megindító volt, beláttam ugyanis, hogy nemcsak a diplomáig való eljutás lehet siker, hanem ennek az asszonynak az élete is, aki nyolc osztályt végzett, és gyermekeinek sem szán diplomát, inkább egy becsületes szakmát és nélkülözésmentes életet. Nehéz gyermekkor

a Romaveritas-program legnagyobb eredményeként emeli ki a szerző a roma közösségi tudat megerősödését, és azt, hogy a roma fiatalok elfogadják és vállalják származásukat, kigyógyulnak a diszkrimináció okozta lelki sérülésekből, és képesek levetni az erős kisebbségi érzést

fájdalmait nem feledve igyekszik biztosítani gyermekei számára azt, ami az életben való boldoguláshoz szükséges. Az interjú során kibontakozik az ellentmondás, a roma asszony vállalja cigány származását, de nem tartja a hagyományokat, nem ismeri a nyelvet, és élete során úgy választott partnereket, hogy azok nem roma származásúak voltak. Azt az életformát, amiben ő felnőtt, a mintát, ahogy vele bántak, nem követi, és mindent megtesz a gyermekeiért.

A roma fiatalokkal készült interjúk egyik megrázó momentuma annak a joghallgatónak a vallomása, aki vállalja ugyan roma identitását, de ha lehetne, inkább magyar lenne. Belvárosi gimnáziumi barátai büszkék voltak, hogy „van egy cigány barátjuk”, de életét „tulajdonképpen két csoport közé szorulva” éli. Holott szülei, szakmával és stabil munkahellyel rendelkezve, biztosítani tudták számára továbbtanulása, kiemelkedése feltételeit.

Az interjúkban visszatérő motívum az, hogy ha a roma gyerekek olyan környezetben nevelkednek, ahol az iskola és a tanulás

fontos, akkor ők is ezt viszik tovább. Ezt tovább erősítheti egy nagy hatású pedagógus, edző vagy lelkész, aki továbbtanulásra tudja ösztönözni a gyermekeket. Nagyon fontos tanulsága ezeknek az interjúknak, hogy a

kisebbségi és a többségi társadalom közti láthatatlan falakat mindkét oldalról el kell kezdeni bontani ahhoz, hogy a megvalósult jó példák, minták igazán hathassanak. Ebben a munkában segíthet ez a kötet.

Az Amadé-Bajzáth-Pappenheim kastély négy arca